Резюме

Удовика Л.Г. Формирование теории правовой системы в юридической науке (Часть 2).

Статья посвящена исследованию формирования теории правовой системы в юридической науке. Охарактеризован третий этап в развитии теории правовой системы. Выделены следующие основные направления исследования правовой системы: общетеоретические, сравнительно-правовые, международно-правовые, философско-правовые и их аспекты. Отмечается, что третий этап характеризуется поиском ответов на вопросы относительно приближения отечественной правовой системы к европейскому праву; механизма взаимодействия национальной правовой системы и правовой системы ЕС; особенностей систематизации и унификации законодательства на этапе правовой интеграции; направлений трансформации и модернизации правовой системы Украины в условиях евроинтеграции и глобализации. Обоснован вывод, что усиление и углубление взаимодействия национальных и международных правовых систем, невозможность дать ответы на большинство вопросов в пределах одной из наук ставит на порядок дня вопрос о необходимости формирования универсальной (общей) теории права как концептуальной основы теорий национального и международного права.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, межгосударственная правовая система, международная правовая система, национальная правовая система, право, правовая система, теория правовой системы.

Summary

Larysa Udovika. Formation of the legal system theory in Legal science (Part 2).

The article is devoted to the study of the formation of the theory of the legal system in legal science. The third stage in the development of the theory of law is characterized system, which begins at the beginning of the second decade of the XXI century. and continues to this day. At this stage, the interpenetration of ideas, provisions, conclusions about the development of the legal system within the legal sciences and areas that study the legal systems: the theory of state and law, comparative law, international law, philosophy of law is increasingly being traced. This stage is characterized by the search for answers to the question of approximation of the domestic legal system to European law; the mechanism of interaction between the national legal system and the EU legal system; features of systematization and unification of legislation at the stage of legal integration; directions of transformation and modernization of the legal system of Ukraine in the context of European integration and globalization, etc. The interpenetration of ideas and provisions largely reflects the objective process of strengthening and deepening the interaction of national and international legal systems, the inability to answer the vast majority of questions that arise in this regard, limited only to national or international law.

In recent years, the legal system of Ukraine, along with the traditional ones, has faced fundamentally new problems caused by external factors, including such as the establishment and consolidation of European foreign policy priorities, the search for effective legal means to counter threats to independence, national sovereignty, territorial integrity, territorial integrity, territorial integrity, energy threats, protection of citizens' rights violated as a result of annexation of Crimea, occupation in eastern Ukraine. Solving these and other problems is possible only through a comprehensive, systematic understanding, based on the achievements of the general theory of law, comparative law, international law, philosophy of law with the use of new approaches and methods, that is, within the framework of the general (universal) theory of law. The peculiarities of the development of legal science at this stage at the present day raise the question of the need to form a universal (general) theory of law as a conceptual basis of the theories of national and international law.

Key words: globalization, integration, interstate legal system, international legal system, national legal system, law, legal system, theory of legal system.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.04

УДК 340.132.6

В.К. АНТОШКІНА

Валерія Костянтинівна Антошкіна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

ORCID: 0000-0003-2136-3073

ПРАВОВА ПРИРОДА, РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПІДСТАВИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ І ДОКТРИНАЛЬНОГО ТЛУМАЧЕННЯ, ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Постановка проблеми. Юридичне тлумачення є обов'язковим в процесі дії юридичних норм. Пояснюється необхідність тлумачення тим, що нормативно-правові акти містять загальні, а в деяких випадках – абстрактні нормативні положення, викладені не тільки в знаковій системі, мовно-структурному вигляді, а й «юридичною мовою». Все це вимагає напруженої розумової діяльності, з суб'єктивним і об'єктивним використанням юридичних та інших спеціальних знань. Сьогодні в Україні тема тлумачення норм права має надзвичайно важливе значення, насамперед серед юристів-практиків. Тлумачення норм права проводиться всіма суб'єктами, які їх реалізують, що актуалізує питання класифікації видів тлумачення за його суб'єктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми тлумачення правових норм висвітлювались у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: С.С. Алексєєв, О.Б. Венгеров, М.О. Власенко, Ю.Л. Вла-

сов, М.М. Вовпленко, О.В. Капліна, М.М. Коркунов, П.О. Недбайло, А.С. Піголкін, П.М. Рабінович, Б. Спасов, А.О. Селіванов, В.Я. Тацій, Г.О. Христова, О.Ф. Черданцев, Г.Ф. Шершеневич та ін.

Більшу увагу саме питанням видів тлумачення за суб'єктами приділяли в своїх наукових дослідженнях: Ю.М. Тодика, І.Д. Сліденко, В.В. Гончаров, П.В. Волвенко, О.І. Кадикало, О.Д. Михайлович, Т.Я. Хабрієва, Г.Н. Надежин, Л.М. Костюк. Разом із тим деякі аспекти теорії тлумачення, зокрема щодо взаємозв'язку і взаємного впливу таких видів тлумачення, потребують більшої уваги.

Формулювання мети статті. Метою даної роботи є визначення правової природи, значення та підстав тлумачення Конституційного Суду і доктринального тлумачення та їх взаємозв'язку.

Виклад основного матеріалу. Тлумачення розділяється на офіційне і неофіційне. Функція офіційного тлумачення закріплена за компетентними державними органами, і результати цього процесу обов'язкові для суб'єктів права. У свою чергу, дане тлумачення підрозділяється на автентичне і легальне. Автентичним тлумаченням займається орган, що безпосередньо видав нормативний акт. Таким чином, якогось спеціального дозволу йому для діяльності щодо тлумачення власних актів не потрібно. Він здійснює це в силу своєї функціональної компетенції. Правотворчий орган дає автентичне тлумачення як у тексті самого акта (дефінітивної норми), так і в актах спеціальних. Легальне тлумачення здійснюється органом, спеціально уповноваженим на те законом. Поряд з тим існує й ненормативне офіційне тлумачення, тобто правозастосовне тлумачення. Друга стадія процесу безпосереднього правозастосування – стадія, на якій відбувається процес вибору й аналізу (тлумачення) норми права. У даному випадку процес тлумачення нерозривно пов'язаний із процесом застосування. Неофіційне тлумачення також реалізується різними суб'єктами, але слід зауважити, що результати його не мають, зазвичай, юридичного, загальнообов'язкового значення. Таке тлумачення підрозділяється на повсякденне, професійне й доктринальне.

Доктринальне тлумачення здійснюється вченими-юристами, фахівцями в галузі права, а його результати можуть виражатися в письмовій (монографія, наукова стаття, науковий (науково-практичний) коментар, експертний висновок тощо) та усній (публічний виступ, лекція, порада, рекомендація тощо) формах¹. Вказані джерела можуть безпосередньо використовувати практичні працівники.

Отже, в якості суб'єктів тлумачення норм права виступає фізична особа, яка здійснює інтелектуальну діяльність, пов'язану з встановленням смислового змісту тексту нормативного документа і його роз'ясненням іншим особам. Серед суб'єктів офіційного тлумачення важлива роль відводиться Конституційному Суду. Для неофіційного тлумачення визначальним є доктринальне тлумачення. Приділимо увагу саме їм.

Існують різні підходи до визначення основних ознак правових позицій Конституційного Суду України, вони викладені в публікаціях А.В. Портнова, О.В. Романової, А.А. Селіванова, В. Тихого, П. Ткачук, С.В. Шевчука та ін.

Позиція щодо пріоритетності Конституційного Суду України у сфері офіційного обов'язкового тлумачення норм права підтримується і вченими².

Офіційне тлумачення, надане Конституційним Судом, забезпечує конституційну законність в державі, правильне втілення в практику правових норм, а отже, захист конституційних прав і свобод³.

Проте дана позиція підтримується не всіма вченими. Так, деякі вважають, що правозастосовну діяльність і офіційне тлумачення норм права повинні здійснювати органи виконавчої влади, а органи судової влади – лише в певних випадках⁴. Щодо класифікації, поданої В.С. Нерсисянц, то Л.М. Костюк зазначає, що в ній не розкрито питання щодо місця роз'яснень конституційного суду. Вона вважає, що цілком обґрунтовано відносити роз'яснення Конституційного Суду до офіційного нормативного тлумачення⁵.

Рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) не створюють нових норм, а лише тлумачать ті норми, у яких різний механізм застосування або є колізії. Головне завдання суду – гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на усій території України. Із конструкції ч. 4 ст. 55 Основного Закону України випливає, що конституціодавець розглядає КСУ як специфічний орган, який останнім на національному рівні здійснює виключні спеціальні повноваження, спрямовані на захист прав і основних свобод людини і громадянина⁶.

Конституційний Суд України має особливий правовий статус, видаючи акти, що скасовують або тлумачать норми права. Ця двозначність дає підстави вважати його квазізаконодавчим органом, акти якого є обов'язковими та мають ознаки джерела права. Квазінормативне значення обов'язкового тлумачення вищими судами, виходячи з аналізу практики Європейського суду, породжує два основних питання:

- правомочність вищих судових органів при розгляді конкретних справ давати обов'язкове для нижчестоящих судів тлумачення норм права, що надає тлумаченню нормативного значення⁷;
- можливість надання даному тлумаченню зворотної сили і використання його як підстави для скасування судових рішень, що вступили в законну силу.

А у статті М. Костицької та Н. Кушакової-Костицької наголошується, що рішення Конституційного Суду України мають прецедентний характер і є джерелами права, а парадигма його діяльності визначається спочатку верховенством права, а вже потім – верховенством Конституції України⁸.

Правові позиції Конституційного Суду України можна визначити як правові висновки Суду в результаті тлумачення ним Конституції України, які мають загальний характер, знімають конституційно-правову невизначеність. Водночас необхідно відмежовувати поняття та зміст правової позиції від категорії «рішення» Конституційного Суду України. Передусім вони мають різну юридичну силу. Наслідок рішення Конституційного Суду України – скасування неконституційної норми, положення, офіційне тлумачення конституційних приписів. Правові позиції Конституційного Суду України як найбільш узагальнені правові висновки Суду в результаті тлумачення ним Конституції України знімають конституційно-правову невизначеність і неоднозначність у розумінні положень таких актів. Основа рішень Суду – судова практика та правозастосов-

на діяльність, законодавчі норми. Основу правових позицій В. Тацій та Ю. Тодика визначають як наукові знання, конституційні принципи, правові доктрини і праворозуміння⁹. О.І. Наливайко, О.М. Сеньків також звертають увагу, що значення для правозастосування має не лише кінцевий результат розгляду Судом справ, віднесених до його компетенції, а й з'ясування засад, з яких він виходив при прийнятті відповідних актів, його аргументації, мотивування ним своїх рішень, тобто правових позицій. Під останніми вони пропонують розуміти «не лише остаточний варіант його рішення (резольютивну частину), але і систему правових аргументів, які використовувалися для його обґрунтування, уявлення Суду про сутність розглядуваної ним проблеми і висновки, до яких він приходив під час її вирішення»¹⁰.

За умови загального підходу нормативне тлумачення має прецедентне значення, спрямоване на майбутню дію, і є обов'язковим для судів при розгляді ними подібних справ, де норма підлягає застосуванню в її тлумаченні. Дані тенденції збільшують роль рішень вказаного органу в судовій практиці, надають нормативне тлумачення застосованим судами нормам при вирішенні конкретних справ. Це породжує проблему зворотності тлумачення, можливість його застосування як підстави для скасування винесених судових рішень, в основі яких лежать інші інтерпретаційні положення, застосовані судами.

До 2016 р. за Конституційним Судом України було закріплено повноваження щодо офіційного тлумачення Конституції України і законів України (ст. 147 ч. 2 Конституції України). Проте Закон про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII (діє з 30 вересня 2016 р.) значно скоротив ці повноваження, залишив за Конституційним Судом лише право тлумачити Конституцію України (ст. 147 ч. 1 Конституції України). У зв'язку з цим з 30 вересня 2016 р. всі конституційні провадження щодо офіційного тлумачення законів України були закриті у зв'язку з відсутністю повноважень на це Конституційного Суду України.

Проте до втрати чинності в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422 відповідні повноваження щодо тлумачення законів залишилися. Даний закон застосовувався виключно в частині, що не суперечить Конституції України. Тобто весь цей час в країні був відсутній орган, що мав повноваження здійснювати офіційне тлумачення законів України після їх скасування у Конституційного Суду України. На наш погляд, причини цьому не зовсім зрозумілі і в цілому є недоцільними. Законодавче закріплення органу, який правомочний тлумачити закони в країні, є обов'язковим, і доцільність їх надання Конституційному Суду України в частині відповідності законів Конституції України виправдана та доцільна.

О.І. Радченко теж дотримується думки, що функція офіційного тлумачення була необґрунтовано усічена до можливості давати офіційне тлумачення виключно положень Конституції України¹¹.

Слід зазначити, що функція офіційного тлумачення Конституції є найбільш поширеною у світі. До вітчизняної практики та законодавства вона потрапила через взяття за основу при розробці Конституції України німецького зразка, в якому Конституційний Суд наділений відповідними повноваженнями, обумовленими більшою мірою федеративним устроєм держави. Але при прийнятті вітчизняного Основного Закону повноваження Конституційного Суду було розширено через додавання ще й тлумачення законів, функція якого пророблялася на доктринальному рівні ще з часів СРСР.

А.А. Селіванов у своїх монографічних дослідженнях зазначав, що висновки, закладені в правових позиціях Конституційного Суду, мають глибоку правову основу та набувають правову обов'язковість в силу статусу і авторитету Конституційного Суду України¹².

Ми згодні з думкою А.А. Селіванова, який, аналізуючи діяльність Суду, зазначає, що він постав перед невирішеною проблемою, яка не сприймається без з'ясування ученими-конституціоналістами обсягу конституційної юрисдикції, оскільки Конституція і закон про Конституційний Суд у чинній редакції свідчать про те, що цей орган держави вирішує виключно питання права і повинен стояти поза політикою¹³.

Суб'єктом судового тлумачення може виступати науковець, який тлумачить певну норму права, і працює на посаді судді. У цьому випадку тлумачення базується на результатах наукового пошуку судді. До цього слід додати, що ст. 11 Закону України «Про конституційний суд України» дозволяє суддям суміщати свою роботу лише з науковою, викладацькою або творчою діяльністю. У Законі від 16 жовтня 1996 р. № 422 (втрапив чинність), у ст. 16, зв'язок судового та доктринального тлумачення зазначався ще тісніше: одна з вимог призначення на посаду судді КСУ – стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом не менше 10 років.

Отже, з урахуванням того, що основний суб'єкт доктринального тлумачення – вчений, а суддям КСУ дозволено займатись науковою та викладацькою діяльністю в галузі права, маємо підстави стверджувати, що суддів Конституційного суду України певною мірою можна вважати «суб'єктами доктринального тлумачення».

На доктринальність характеру діяльності КСУ вказує також те, що в її процесі важливе значення посідає наукове забезпечення, яке здійснюється науковими установами та закладами вищої освіти, підрозділами секретаріату Конституційного Суду, науковими установами. Провідні наукові установи та заклади вищої освіти для забезпечення процесу діяльності Конституційного Суду, зокрема, надають науково-експертні висновки вчених-юристів.

На посадах суддів, у тому числі й у КСУ, сьогодні працює чимало вчених-юристів, науковців із вченим ступенем і званням, які одночасно займаються і науковою, і судовою практичною діяльністю. Адже суддя може застосовувати результати своїх наукових напрацювань при тлумаченні норм права в процесі суддівської діяльності, і одночасно використовувати у наукових дослідженнях свій практичний досвід. Це певною мірою накладає відбиток на результати їх професійної діяльності та актуалізує питання визначення співвідношення доктринального і офіційного судового тлумачення.

Природа такого тлумачення викликає певні дискусії у наукових колах, адже його одночасно можна віднести або до офіційного та доктринального, або до доктринального та професійного¹⁴.

З урахуванням серед суб'єктів даного виду тлумачення значного числа науковців, деякі вчені вважають більш правильним іменувати його науковим. Нами така точка зору не підтримується та з цього приводу слухним вважається зауваження Є.П. Євграфової, яка проводячи розмежування понять «наука» і «доктрина» зазначає: «По-перше, правова наука – визнаний соціальний інститут, призначення якого – пізнання закономірностей виникнення, розвитку та функціонування правових систем, розкриття і пояснення механізму дії останніх... По-друге, це досить складна система взаємопов'язаних між собою наукових галузей, інститутів, напрямів, якими визначається відповідна спеціалізація досліджень, а також певні результати останніх...»¹⁵. До таких результатів авторка відносить і формування наукових доктрин, щодо їх вказуючи, що «доктрина за такою логікою є структурним елементом правової науки, тому цілком природним є те, що в такому контексті термін «доктринальний» визначається як науковий, оскільки походить від поняття «наука», є її результатом»¹⁶.

Наукова доктрина в давнину мала значну правотворчу роль, зокрема була основним джерелом права в романо-германській правовій сім'ї. Р. Давид зазначає, що саме в університетах були головним чином вироблені в XII–XIX ст. ст. основні принципи права, які порівняно нещодавно в рамках поширення тенденцій кодифікації законодавства замінені першістю закону¹⁷.

У радянський період під доктринальним тлумаченням В.В. Лазарєв пропонував розуміти «наукове роз'яснення правових актів, сенсу і цілей правових норм, яке дається як результат теоретичних пошуків, наукового аналізу права»¹⁸. Дане трактування підтримувала і Т.Я. Хабрієва¹⁹.

Щодо обсягів та меж доктринального тлумачення, то ми повною мірою згодні з Г.Н. Надежним, що «панівна в теорії держави і права точка зору, згідно якої об'єктом доктринального тлумачення можуть бути тільки юридичні норми, є невинуватим вузькою»²⁰. У цьому аспекті об'єктами доктринального тлумачення можуть бути норми права, правові акти, правові поняття, правові явища, правомірне поведінка і злочини та проступки.

На підставі дослідження сучасного європейського законодавства і правозастосовної практики Ю.В. Неділько доходить висновку, що заборона на звернення до результатів доктринального тлумачення для правозастосувачів у підсумку для Європи закінчилася провалом²¹. Нині можна констатувати великий авторитет думок учених-юристів і увагу до них з боку правозастосувачів. Законодавство ряду європейських держав прямо пропонує звернення до авторитетів права за роз'ясненнями.

Проте в цілому більшість європейських держав проявляє повагу до доктринальних розробок, які стосуються інтерпретації правових норм, що знаходять безпосереднє відображення в законодавстві й судовій практиці. Деякі правові системи прямо допускають застосування доктринального тлумачення в правотворчому процесі. У Цивільному кодексі Швейцарії у випадках прогалин в законодавстві можна застосовувати положення робіт найбільш відомих учених у сфері цивільного права. В Австрії дозволено робити посилання на доктринальні висновки в судовому процесі, зокрема на наукові погляди Г. Кельзена²², а роботи Е. Кука з часом стали використовуватися при розгляді судових справ в Англії нарівні з правовими нормами²³.

Питання про співвідношення доктринального й судового тлумачення правових норм викликало серед західних юристів суперечки. Дехто вважає, що розширення інтерпретаційних повноважень суддів, уточнення ними закону за допомогою тлумачення здатне спричинити зменшення значущості доктринального тлумачення²⁴. Розуміння співвідношення судової практики і правової доктрини стикається з рядом складнощів та різнобінності трактувань і у вітчизняному правовому середовищі.

Вважаємо, що рішення судів є результатом наукової інтерпретації суддями положень законодавства, у них утілюються елементи тієї або іншої загальноновизнаної авторитетної правової або політико-правової доктрини. Отже, це дає підстави стверджувати, що судові рішення доктринальні за своєю природою. Правова природа судових рішень включає природно-правову доктрина та юридичну природу судових рішень, обумовлених доктринальними правовими позиціями, із врахуванням прецеденту як однієї із форм реалізації правової доктрини. До того ж на практиці, на жаль, фактична природа формується під впливом основної в державі політико-правової теорії і доктрини, які виражають політичні інтереси певних груп.

У правовій літературі доктринальне тлумачення в основному трактується як один із видів неофіційного тлумачення, тобто такого, що має необов'язковий характер, яке дається вченими-юристами чи науковими колективами/установами²⁵.

В Україні наукова доктрина не визнається офіційним джерелом права. Водночас не можна занижувати її роль у процесі формування правової свідомості, світогляду та правотворчі засади законодавця. Позицію щодо визнання доктринального тлумачення офіційним у деяких випадках підтримує зокрема й С.І. Палешнік²⁶.

Конституція України має у своєму тексті зразки наукових доктрин, зокрема з теорії Ш. Монтеск'є щодо розподілу влади (ст. 6), теорії демократичності держави (ст. 1), теорії соціальної держави Лоренца фон Штейна (ст. 1, ст. 13).

Отже, за результатами аналізу правових норм та судової практики можна констатувати, що багато які доктринальні правові позиції з часом знаходять своє вираження як в нормотворчому процесі, так і в судових рішеннях, перетворюючись на судові правові позиції.

Висновки. Таким чином, офіційне тлумачення положень Конституції України Конституційним Судом забезпечує конституційну законність в державі, правильне втілення в практику правових норм, а отже, захист конституційних прав і свобод. Надаючи офіційне тлумачення Конституції України, Конституційний Суд звільняє правову систему країни від неконституційних положень, визначає напрями і межі майбутнього нормативного регулювання.

На наш погляд, твердження, яке панує в правовій науці, що доктринальне тлумачення є підвидом неофіційного тлумачення права, не у всіх випадках можна вважати обґрунтованим. Іноді воно може бути і офіційним – виражене в доповідях, роз'ясненнях, інтерпретаційних актах, постановках вищих судових інстанцій.

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що види тлумачення за суб'єктами, що були об'єктом розгляду в даній статті, дійсно взаємопов'язані, оскільки доктринальне тлумачення є своєрідною основою для вирішення практичних питань, а судові тлумачення, в свою чергу, становить базу для наукового пошуку та узагальнення. Саме це визначає важливість вказаних питань і робить актуальними подальші наукові пошуки в цій сфері.

¹ Садовський М. Основні формальні ознаки доктринального тлумачення. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2016. № 1. С. 20–24. С. 23.

² Мазниця А.А. Судове тлумачення законодавства України: проблеми теорії та практики. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–1. С. 47–50. С. 48–49.

³ Тихий В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненнями фізичних та юридичних осіб. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 2. С. 67–71. С. 69.

⁴ Саміло Г.О. Проблеми тлумачення правових норм. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 144 с. С. 95; Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов / под общ. ред. В.С. Нерсисянца. Москва: Норма, 2004. 832 с. С. 453–454.

⁵ Костюк Л.М. Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ 2017. 221 с. С. 71.

⁶ Берестова І. Конституційний суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. С. 157.

⁷ Стандарты справедливого правосудия (международные и национальные практики) / кол. авторов; под. ред. д.ю.н. Т.Г. Морщаковой. Москва: Мысль, 2012. 584 с. С. 103.

⁸ Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Про вдосконалення парадигми діяльності Конституційного Суду України на сучасному етапі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 5. С. 101–107. С. 102–103.

⁹ Тацій В., Тодика Ю. Питання меж тлумачення Конституційним Судом Конституції та законів України. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 4 (27). С. 31–40. С. 37.

¹⁰ Наливайко О.І., Сеньків О.М. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення Конституції України та законів України Конституційним судом України. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 813–816. С. 816.

¹¹ Радченко О.І. Офіційне тлумачення закону у контексті удосконалення національного механізму захисту прав людини в Україні. Захист прав людини: національний та міжнародно-правовий виміри. *Від громадянського суспільства – до правової держави*: зб. тез доповідей XIII Міжнародної наук.-практ. конференції, 20 квітня 2018 р. Харків, 2018. С. 674–677.

¹² Селіванов А.О. Верховенство права в Конституційному правосудді: Аналіз конституційної юрисдикції. Київ: Харків: Акад. прав. наук України, 2006. 400 с. С. 156.

¹³ Селиванов А. Судья отвечает за то, как он судит. *Голос України*. 2019. 14 травня. URL <http://www.golos.com.ua/rus/article/316932> (дата звернення: 02.12.2019).

¹⁴ Палешнік С.І. Доктринальне тлумачення в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Т. 1. С. 40–44. С. 42 (Серія «Право»).

¹⁵ Євграфова Є.П. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 40–51. С. 43.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Международные отношения, 1998. 400 с. С. 142–143.

¹⁸ Лазарев В.В. О роли доктринального толкования права. *Советская юстиция*. 1969. № 14. С. 14–15. С. 14.

¹⁹ Хабриева Т.Я. Толкование Конституции РФ: теория и практика: дисс. ... д-ра. юрид. наук. Москва, 1997. 369 с. С. 106.

²⁰ Надежин Г.Н. Доктринальное толкование норм права: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2005. 22 с. С. 10–11.

²¹ Недилько Ю.В. К вопросу о соотношении доктринального и судебного толкования в правоприменительной практике европейских государств. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2016. № 1(31). С. 16–21. С. 18.

²² Хабриева Т.Я. Толкование Конституции РФ: теория и практика: дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 1997. 369 с. С. 157.

²³ Sir Edward Coke. The Third Part of the Institutes of Laws of England. 1644. репринт.

²⁴ Funken K. The Trend of Convergence. URL: <http://www.jurawelt.com> (дата звернення: 02.12.2019).

²⁵ Теорія держави і права / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с. С. 291.

²⁶ Палешнік С.І. Доктринальне тлумачення в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Т. 1. С. 40–44. С. 42 (Серія «Право»).

Резюме

Антошкіна В.К. Правова природа, роль, значення та підстави тлумачення Конституційного Суду і доктринального тлумачення: їх взаємозв'язок.

У даній статті розглядаються питання щодо правової природи, значення та підстав тлумачення Конституційного Суду України (далі – КСУ) і доктринального тлумачення та їх взаємозв'язку. В статті визначаються правові засади здійснення право тлумачної діяльності Конституційного Суду України. Також у роботі приділяється увага питанню співвідношення правових позицій і рішень КСУ.

Автор наголошує, що суб'єктом судового тлумачення може виступати науковець, який тлумачить певну норму права, і працює на посаді судді КСУ. В цьому випадку тлумачення базується на результатах наукового пошуку судді. Отже, є підстави стверджувати, що суддів Конституційного Суду України певною мірою можна вважати «суб'єктами доктринального тлумачення». Також автор розглядає певні аспекти ставлення відношення до доктринального тлумачення і визначення його ролі й значення в історичному аспекті на прикладі різних держав. Питання про співвідношення доктринального і судового тлумачення також не залишаються поза увагою.

Ключові слова: тлумачення Конституційного Суду України, доктринальне тлумачення, судові тлумачення, суб'єкт тлумачення, правові позиції Конституційного Суду України.

Резюме

Антошкіна В.К. Правовая природа, роль, значение и основания толкования Конституционного Суда и доктринального толкования: их взаимосвязь.

В данной статье рассматриваются вопросы правовой природы, значения и оснований толкования Конституционного Суда Украины (далее – КСУ) и доктринального толкования и их взаимосвязи. В статье определяются правовые основы осуществления правоинтерпретационной деятельности Конституционного Суда Украины. Также в работе уделяется внимание вопросу соотношения правовых позиций и решений КСУ.

Автор отмечает, что субъектом судебного толкования может выступать ученый, который разъясняет определенную норму права и работает судьей КСУ. В этом случае толкование базируется на результатах научных изысканий судьи. Следовательно, есть основания утверждать, что судей Конституционного Суда Украины в определенной степени можно считать «субъектами доктринального толкования». Также автор рассматривает некоторые аспекты отношения к доктринальному толкованию и определению его роли и значения в историческом аспекте на примере разных стран. Вопросы о соотношении доктринального и судебного толкования также не остаются без внимания.

Ключевые слова: толкование Конституционного Суда Украины, доктринальное толкование, судебное толкование, субъект толкования, правовые позиции Конституционного Суда Украины.

Summary

Valerya Antoshkina. Legal nature, role, meaning and grounds of Constitutional Court interpretation and doctrinal interpretation: their interconnection.

That article studies the questions on the legal nature, significance and grounds of the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter – CCU) and of doctrinal interpretation as well as their interconnection. The author analyzes the types of interpretation by the subject and notes that among the subjects of the official interpretation the Constitutional Court plays an important role, while for the informal interpretation the doctrinal interpretation is crucial. The paper defines the legal basis for exercising of the right of interpretation by the Constitutional Court of Ukraine, as a specific body, which is the latter at national level aimed at exercising exclusive special powers in protecting the rights and fundamental freedoms of human and citizen. It is stated that the CCU is a quasi-legislative body whose acts are binding and have the features of a source of law, the paradigm of its activity is determined, first of all, by the rule of law and then by the supremacy of the Constitution of Ukraine. The article also pays attention to the ratio between the legal positions and decisions of the CCU.

The article analyzes the changes of the legislation on the activity of the CCU in the context of reducing the power to interpret laws, limiting it only to the right to interpret the Constitution of Ukraine.

The author also emphasizes that as the subject of court interpretation may act a scientist who interprets a certain norm of law and works as a judge of the CCU. In this case, the interpretation is based on the results of a scientific research for a judge. Therefore, it is reasonable to say that judges of the Constitutional Court of Ukraine can to some extent be considered as “subjects of doctrinal interpretation”, especially taking into account the fact that these days there are many legal scientists, scientists with academic degrees and titles working at the posts of judges and performing scientific and judicial activity at the same time.

The author also studies certain aspects of the doctrinal interpretation and the definition of its role and significance in the historical aspect on the example of different states. Questions on the ratio between doctrinal and court interpretation are also paid attention by the author.

It is noted that, in general, in Ukraine scientific doctrine is not recognized as an official source of law, but at the same time plays an important role in the formation of legal consciousness, worldview and lawmaking. Therefore, it can be noted basing on the results of the analysis of legal norms and court practice, that many doctrinal legal positions over time are reflected both in the rulemaking process and in court decisions, turning into court legal provisions.

Key words: interpretation by the Constitutional Court of Ukraine, doctrinal interpretation, court interpretation, subject of interpretation, legal positions of the Constitutional Court of Ukraine.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.05

УДК 34(3/9)

Н.Г. ЗАХАРЧИН

Наталія Геннадіївна Захарчин, кандидат історичних наук, доцент, доцент Національного лісотехнічного університету України*

ORCID: 0000-0003-3000-2595

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

Постановка проблеми. На зміну вже існуючому поняттю музею Міжнародною радою музеїв у 2017–2019 рр. до обговорення музейною спільнотою було запропоновано нове визначення: «музеї – це поліфонічні інклюзивні простори для діалогу про минуле та майбутнє, які сприяють розвитку демократії»¹. Зміна поняття у міжнародному стандарті, безперечно, зумовить зміни у правовому полі цього терміна в національному масштабі. Тому, на нашу думку, доцільно дослідити та простежити становлення нормативно-правових актів,

© Н.Г. Захарчин, 2020

* *Nataliia Zakharchyn, Ph.D. in History, Associate Professor, Associate Professor of the Ukrainian National Forestry University*